

To Cite This Article: Kaygalak, İ. (2022). Eleştirel beşeri coğrafya: toplum, mekân, coğrafya, Mehmet Ali Toprak (ed.) . Bağlam Yayıncılık: İstanbul 2022. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 47, 321-323. <http://dx.doi.org/10.32003/igge.1114337>

ELEŞTİREL BEŞERİ COĞRAFYA: TOPLUM, MEKÂN, COĞRAFYA, MEHMET ALİ TOPRAK (ED.) . BAĞLAM YAYINCILIK: İSTANBUL 2022

İrfan KAYGALAK

Son yıllarda Türkiye coğrafyacılarının coğrafyanın diğer disiplinlere göre konumu ve mevcut durumu üzerine daha sık düşündükleri görülüyor¹. Epistemolojik ve metodolojik anlamda coğrafyanın bulunduğu durum, çoğunlukla Anglo-Amerikan coğrafyasının gelişim tarihine referansla sorgulanmakta ve değerlendirilmektedir. Disiplinin kendini tanımlama ve kimlik arayışı sorunu olarak lanse edilebilecek bu değerlendirmeler hiç şüphesiz mevcut haliyle yapılan coğrafyaya bir itirazı da temsil etmektedir. Bu arayışa Türkiye'deki coğrafyanın durumunu sorunsallaştırarak başlamak kaçınılmazdır. Nihayetinde bir sorunu çözenin ilk yolu onun teşhisinden geçtiğine göre coğrafyanın da sorunlu yönü tespit edilemeden çözüm önerileri geliştirmek mümkün değildir. Kaçınılmaz bir diğer nokta ise bu sorunsallaştırmanın daha çok tüm dünyada itibar gören coğrafya yapma biçimine referansla yapılmasıdır. Bir başka deyişle Anglophone ülkeler başta olmak üzere Batı dünyasındaki coğrafya yapımına referansla yapılıyor olmasıdır. Bu nedenle Türkiye coğrafyacılarının son dönemlerdeki kendini anlama çabaları hep batıdaki coğrafya yapma pratiğinin nasıl olduğunu anlamaya özdeş bir çaba olarak kalmaktadır. Batı coğrafyasının bilimsel gelişme tarihini, araştırma gündemini, yaygın kuramsal-teorik yaklaşımları ile metodolojik yaklaşımlarını anlamaya dönük arayışlar her geçen gün daha da artmaktadır. Bu arayışların en somut sonuçlarından biri bu konularla ilgili yabancı coğrafyacıların eserlerinin Türkçeye çevrilmesi iken bir diğeri yine bu konularla ilgili yerli araştırmacılarca yapılan değişik tipteki yayınlardır.

Mehmet Ali Toprak'ın editörlüğünde yazılan “*Eleştirel Beşeri Coğrafya*” kitabı son yıllarda beşeri coğrafyanın dünyadaki konumunu anlamaya dönük olarak yazılmış bu türdeki yerli kaynaklardan biri olarak özel bir önem taşıyacağı benziyor. Bağlam Yayınlarından çıkan 196 sayfalık bu kitap eser editörü tarafından yazılmış giriş bölümü hariç toplam yedi bölümden oluşmakta ve değişik alanlardan gelen farklı isimleri buluşturmaktadır. Kitap, temelde 1970'lerden itibaren Batı coğrafyasında gündeme gelmeye başlayan ve “*radikal yaklaşımlar*” olarak da adlandırılan bazı eleştirel coğrafya yaklaşımlarını ele almaktadır. Marksist coğrafya, anarşist coğrafya, feminist coğrafya, hümanist coğrafya, postkolonyal coğrafyalar, kuir teorisi ve postmodern coğrafya gibi çoğu zaman Türkiye coğrafyacıları tarafından dillendirilmeye dahi çekinilen ve uzak durulan eleştirel yaklaşımların her biri kitap içinde ayrı bir bölüm olarak ele alınıp değerlendirilmektedir. Her bir yaklaşımın ana hatları itibarıyla gelişimi, epistemolojik dayanakları, metodolojik yaklaşımları, bu gelişimde etkili olan isimler ve katkıları ile

1 ^{*} Türkiye coğrafyacılarının Türkiye'deki coğrafya ile ilgili değerlendirmelerine dair güncel literatür için Eleştirel Beşeri Coğrafya kitabının giriş bölümüne ve 175. sayfasına bakılabilir. Ayrıca bakınız Bekaroğlu&Barnes, 2022.

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, ✉ irfan.kaygalak@balikesir.edu.tr

bu gelişimi doğuran olgusal gelişmeler birlikte ele alınarak tanıtılmaktadır. Elbette her bir bölümün tanıtımı hem yaklaşımın kendi doğasından ileri gelen nedenlerle hem de yazarının tercihi nedeniyle değişebilmektedir. Ancak genel olarak şu ana kadar Türkiye’de “radikal coğrafya” yaklaşımları olarak bilinen eleştirel coğrafya yaklaşımlarını tanıtan en geniş kapsamlı ve güncel tek kitap olduğu söylenilebilir. Bu anlamda eserin editörü ve bölüm yazarları Türkiye’deki geniş bir boşluğu doldurma gibi bir yükümlülüğü üstlenmiş oluyorlar ki şahsen ben bunun büyük oranda layığıyla yerine getirildiğini düşünüyorum. Bu anlamda her coğrafya öğrencisinin ve öğreticisinin mutlaka okuması gereken temel yerli eserlerden biri olarak listelenmeli ve önerilmelidir.

Sosyal bilimlerin genelinde mekânsal dönüşün konuşulduğu bir zamanda bu dönüşü kaynaklık eden mekân kavrayışı biçimlerine etki eden bu yaklaşımları tanımak, sadece coğrafyacıların mesleki bir kaygısı olmamalı. Aynı zamanda diğer sosyal bilimcilerin de mutlaka üzerinde durmaları ve söz üretmeleri gereken bir sorun olmalı. Mekânı nesnelleştiren ortodoks beşeri coğrafyanın aksine mekânı özne(II)leştirilen bu tür yaklaşımlar beşeri coğrafya ile diğer disiplinler arasındaki iletişimi kuran köprüler olarak önemlidir. Bu açıdan söz konusu çalışma, sosyal bilimler ile coğrafya arasındaki iletişimi güçlendiren yaklaşımları tanıtmakla sadece Türkiye beşeri coğrafyasına bir katkı değil sosyal bilimlere de katkı sunuyor. Türkiye’de beşeri coğrafyacıların diğer sosyal bilimlerin gündemine karşı olan kayıtsızlığı ve onlardan kopuk olan karakteri için üretilen mazeretleri bu tür çalışmaların artması sayesinde zamanla azalacaktır.

Öte yandan bu olumlu karakterine karşın *Eleştirel Beşeri Coğrafya* kitabının kimi eksikliklerinden de bahsedilebilir. Türkiye’de kariyer ve unvan kazanımları ile akademik teşvikler için son yıllarda editöryal kitap eserlerin sayısında bir patlamadan bahsedilebilir. Çoğu zaman aceleci ve özensiz bir şekilde basılan bu tür kitap eserler, güncel ve popüler konuların üzerine hemen atlayarak o konu alanıyla ilgili özensiz ve niteliksiz bir yayın yığını yaratırlar. *Eleştirel Beşeri Coğrafya* kitabı bu niteliksiz yığın içine düşmekten uzak olsa bile editör kitap eser olarak ciddi bazı eksikliklere de sahiptir. Bu temel eksikliklerden biri kitap bölüm yazarları arasında bir iletişim ve etkileşim söz konusu olmaksızın bu eserin yazılmış olmasıdır. Bölüm yazarlarının kullandığı dil, aynı konuyla ilgili kavramsal çerçevelerindeki ve terminolojilerindeki farklılaşma ile kitap boyunca birbirlerine tek bir göndermede ya da referansta bulunmamaları bunun başlıca kanıtıdır. Oysa kitap boyunca ele alınan yaklaşımların hepsi birbiriyle bağlantılı olup teorik ve kuramsal açıdan birbirini beslemektedir. Dolayısıyla yazarların birbirinden bağımsız olarak böylesi bir değerlendirme yapmaları talihsizlik olarak dillendirilebilir.

Bir başka önemli unsur ise bölümlerin her birinin ele alınış biçiminde en azından biçimsel ya da şekilsel olarak ortak noktanın olmayışıdır. Yine birbirinden habersiz şekilde yazılmış olmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu durum, zaman zaman okuyucuya kitabın sorun ettiği konu itibarıyla bir bütünlük oluşturamadığı izlenimini veriyor. Söz gelimi bölümlerin çoğu belli bir coğrafi yaklaşımın gelişimi ve içeriğine odaklanırken bir başka bölüm ele aldığı yaklaşımdan ziyade bu yaklaşıma katkı sunan isimleri odağa alabilmektedir. Özellikle postkolonyal coğrafyanın anlatıldığı bölüm bu anlamda postkolonyal coğrafyanın kendisini anlatmaktan çok bu alana temel katkıyı sunan isimlerin rolüne ve niteliğine odaklanmaktadır. Oysa coğrafi yaklaşımların tanıtımını içeren böylesi bir eserde her bir yaklaşımın en azından belli nitelikler açısından aydınlığa kavuşturulmasını öngören ve biçimsel de olsa yazarlarca izlenilebilecek ortak bir değerlendirme çerçevesine uygun şekilde onları ele almaya çalışmak, özellikle konudan uzak olanlar ve genel okuyucu için çok daha verimli bir okuma fırsatı yaratabilirdi.

Öte yandan yazarlarının uluslararası ilişkiler, sosyoloji, mimarlık, şehir bölge planlama ve coğrafya gibi farklı arka plandan gelen araştırmacılar olması ve yine hem yerli hem de yabancı yazarların olması bir zenginlik olarak görülmelidir. Ancak bir okuyucu olarak farklı arka planlardan gelen bu yazarların eserleri okunduğunda Türkiye coğrafyacılarına özgü bir başka talihsiz yönü daha görmek mümkün olabilmektedir. O da Türkiye coğrafyacıları ile diğer sosyal bilimciler arasında bulunan kavramsal düzeydeki boşluktur. Değişik sosyal bilimlerin kavramsal çerçevesine uzak olan coğrafyacıların farklı disiplinlerin değişik kavramsal çerçevelerini buluşturan böylesi konulardaki açıklamalarının bazen çok zayıf kaldığını ve hatalarla dolu olabildiğini görmek mümkündür. Bu zayıflık, coğrafyacıları değişik alanlara ait terminolojiyi yan yana koymayı kavramsal düzeyde analizle eşdeğer tutma gibi ciddi bir hataya sürüklemektedir. Nitekim kitabın son bölümü olan postmodern coğrafyaya dair değerlendirmeler bu türde hatalarla doludur ve postmodern coğrafyanın kendisi dışında “her şeye” değinmektedir.

Sonuç olarak *Eleştirel Beşeri Coğrafya* Batı'da beşeri coğrafyanın 1970'lerden bu yana değişimine ve dönüşümüne öncülük etmiş yaklaşımların tanıtımını üstlenerek hem genel okuyucu için hem de coğrafyacılar için aydınlatıcı olabilmeyi başarmaktadır. Türkiye'de disiplin olarak coğrafyanın geri kalmışlığını sorun eden değerlendirmeler batıdaki coğrafya pratiğini adeta yüzümüze tuttuğumuz bir fenermişçesine referans alarak ne olup/olmadığımız üzerine odaklanmaktadır. Bir nevi kendini tanıma çabası ve durum tespiti açısından Batı coğrafya pratiğinin referans olarak yüzümüze ışık tutması anlamlı olsa da bu yolda yürümek için fenerin artık yüzümüzden çok önümüze tutulması gerekmektedir. Bir başka deyişle kavramsal çerçevesiyle, araştırma gündemiyle, metodolojisiyle ve genel yaklaşımlarıyla Batı'daki coğrafya pratiğinin bizdeki çalışmalara uygulanarak ortaya konulmasının zamanı gelmiştir. Artık bizim de yeni bir coğrafya yapma biçimine doğru adımlar atmamızın zamanının geçtiğini görmemiz gerekir. Batı coğrafyasının geldiği düzey üzerinden ne konumda olduğumuzu görmek yararlı olsa da dünyadaki beşeri coğrafyanın teorik ve kavramsal çerçevesini toplumsal deneyimimizi aydınlatan ve yönlendiren bir özgül araştırma pratiğiyle buluşturmadıkça fark yaratmaya yetmeyebilir. Bu anlamda özgürleştirici ve eleştirel bir beşeri coğrafya pratiğine geçiş, dışımızdaki beşeri coğrafyanın teorisini iyi ve doğru anlamaya bağlı olduğu kadar bunu pratiğe dökmekten de geçmektedir. *Eleştirel Beşeri Coğrafya* kitabı sosyal teori içinde ağırlığı artan mekânı ve mekânsallığı gündeme getiren teorik yaklaşımları daha iyi ve doğru anlamamızı sağlayarak bu anlamda feneri önümüze doğru çevirme şansını artırıyor.

KAYNAKÇA

Bekaroğlu, E., & Barnes, T. (2022). Dictatorships and universities: The 1980 Turkish military *coup d'état* and Turkish geography. *Political Geography*, 91, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102481>.